

Ірина МЕЛЬНИЧУК,

доктор педагогічних наук, професор,
завідувач кафедри філософії та суспільних дисциплін
ДВНЗ «Тернопільський державний медичний
університет імені І. Я. Горбачевського МОЗ України»

ФОРМУВАННЯ ДЕОНТОЛОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ ФАРМАЦЕВТІВ У МЕДИЧНОМУ ВНЗ

Формування деонтологічної культури майбутніх фармацевтів базується на опануванні студентами основ фармацевтичної деонтології. Цей напрям медичної деонтології вивчає норми поведінки провізора, які спрямовуються на максимальне підвищення ефективності медикаментозної терапії і створення сприятливого клімату у професійній взаємодії з пацієнтом, лікарем, колегами по роботі. Опанування фармацевтичною деонтологією на рівні інтеріоризації основних принципів, вимог і правил поведінки провізора свідчитиме про сформованість у нього деонтологічної культури.

***Ключові слова:** фармація, фармацевти, підготовка, етика, деонтологія, деонтологічна культура.*

Постановка проблеми у загальному вигляді. Підготовка майбутніх фахівців медичної галузі передбачає не лише досконале вивчення студентами фахових дисциплін, а й формування у них «цілісного розуміння загальних принципів медичної етики й осмислення необхідності дотримуватися норм клінічної діяльності медичного персоналу та етики наукового дослідження» [1, с. 4], що особливо стосується працівників фармацевтичного профілю. Адже розробка і створення лікарських препаратів потребує від майбутніх фармацевтів усвідомлення і сприйняття таких морально-етичних цінностей, як чесність, совісність, відповідальність за доручену справу та ін. Дотримання фахівцями в галузі фармації етичних, біоетичних та деонтологічних принципів і норм, які сприяють належному виконанню професійних обов'язків впродовж практичної діяльності, свідчить про сформованість у них деонтологічної культури.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано вирішення даної проблеми та на які опирається автор. Зasadничим джерелом для формування деонтологічної культури майбутніх фахівців фармації є Етичний кодекс фармацевтичних працівників України, прийнятий на VII Національному з'їзді фармацевтів України (15-17 вересня 2015 р.), невід'ємною частиною якого є «Правила належної промоції фармацевтичними компаніями лікарських засобів професіоналам охорони здоров'я» [2]. На засадах деонтологічної культури науковці аналізують стан та перспективи розвитку вітчизняного ринку багатокомпонентних лікарських засобів рослинного походження [3] та забезпечення їхньої якості [4]. Професійна етика та деонтологія визначають рівень деонтологічної культури фахівців фармації в процесі виробництва лікарських засобів [5], належної практики їх зберігання [6] та дистрибуції [7]. Саме з дотриманням деонтологічних норм фармацевти змінюють наукові підходи до виробництва нових лікарських препаратів, наприклад, до нормування вмісту важких металів у лікарській рослинній сировині та лікарських рослинних препаратах [8]. Відтак, на думку дослідників, знання професійної етики і деонтології є складником успіху в діяльності провізора [9].

Метою статті є конкретизація основних аспектів формування деонтологічної культури майбутніх фармацевтів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Теоретичний аналіз філософської літератури дає змогу визначити витoki деонтології як науки про мораль. Засновником цього наукового вчення вважають англійського філософа І. Бентама, який окреслив основи утилітарної філософії моралі, головним питанням якої є проблема: зробити найщасливішими найбільшу кількість людей. Саме для визначення утилітарної системи етики І. Бентам вводить нове поняття – деонтологія (відгрец. **τοδόν** – належний) як вчення про правильне, належне. Основою деонтології є принцип корисності, за яким вчинок є таким, що заслуговує чи не заслуговує схвалення залежно від збільшення чи зменшення «суми суспільного щастя» [10].

У теорії добродійності І. Бентама розглядається поєднання власного інтересу людини та її суспільного обов'язку, визначення сутності деонтології, добродійності, вад, інтелектуальних здібностей, історії принципу щастя та ін. Науковцем досліджується практика добродійності, зокрема розсудливості і добродійності. Основним завданням деонтології визначено надати соціальним мотивам всієї сили особистих мотивів; переконати, що особисті інтереси та зобов'язання перед суспільством співпадають, а бажання власного щастя, егоїзм людей як сильні мотиви необхідні для забезпечення існування людства і в поєднанні з розумом можуть служити суспільному щастю. Такі почуття в поєднанні з інтелектуальними здібностями призводять до морального вдосконалення[10].

Таким чином, деонтологія – це розділ етики, в якому розглядаються проблеми обов'язку й обов'язкового як специфічної моральної форми прояву соціальної необхідності. З середини ХХ століття деонтологію стали розглядати в межах професійної етики, що поєднує морально-етичну культуру фахівця, норми поведінки і характер професійної взаємодії всіх її учасників, красу прояву цих норм, їхню форму в професійній діяльності [11, с. 36].

У професійній підготовці майбутнього фахівця особлива увага приділяється формуванню його особистості, тому одним із основних наукових підходів у системі освіти є особистісно орієнтований. Позаяк майбутній фахівець покликаний бути компетентним, зокрема, щодо основних принципів професійної деонтології, відтак спостерігається інтеграція особистісного та компетентісного підходів. Ми вже зупинялися на дослідженні особливостей формування деонтологічної компетентності у професійній підготовці майбутніх бакалаврів сестринської справи [12]. Враховувалися також наукові розвідки стосовно розгляду деонтологічної культури як необхідної складової професійної діяльності (наприклад, соціальних працівників) [13].

Таким чином, підготовка фахівців медичної галузі (лікарів різних спеціальностей, медичних сестер, фармацевтів) враховує вчення про належну поведінку медичних працівників, що сприяє створенню найбільш сприятливого

середовища для одужання хворих. Вся різноманітність досвіду професійної моралі визначається поняттям «медична етика», що є теоретичною основою медичної деонтології [14; 15], складником якої є фармацевтична деонтологія. Науковці зазначають, що витoki становлення фармацевтичної етики та деонтології нероздільно пов'язані з лікарською етикою і деонтологією, позаяк на певному історичному етапі функції лікування і приготування ліків були невід'ємними одна від одної [11, с. 39]. Сприйняття і дотримання норм і принципів фармацевтичної деонтології свідчить про сформованість деонтологічної культури фахівця фармації.

Відтак, можемо узагальнити, що формування деонтологічної культури майбутніх фармацевтів базується на опануванні студентами основ фармацевтичної деонтології. Цей напрям медичної деонтології вивчає норми поведінки провізора, які спрямовуються на максимальне підвищення ефективності медикаментозної терапії і створення сприятливого клімату у професійній взаємодії з пацієнтом, лікарем, колегами по роботі. Опанування фармацевтичною деонтологією на рівні інтеріоризації основних вимог і правил поведінки провізора свідчатиме про сформованість у нього деонтологічної культури, що забезпечуватиме виконання ним професійного обов'язку на рівні його совісті, честі і гідності, які є показником високої громадянської відповідальності. Тому, на думку науковців, важливими проблемами фармацевтичної етики та деонтології у формуванні деонтологічної культури майбутніх фахівців фармації є «розробка моральних основ управління аптечним колективом і вдосконалення морально-психологічного клімату в ньому, вивчення специфіки моральних відносин в аптечних колективах, протиріч, які виникають у них, і пошук шляхів їх вирішення» [11, с. 38].

Сформованість деонтологічної культури фармацевтів свідчить про те, що вони дотримуються основних принципів, які визначають обов'язки і відповідальність фармацевтичних працівників. Засадничі деонтологічні принципи сформульовані в Етичному кодексі фармацевтів, прийнятому Радою Міжнародної фармацевтичної організації в 1997 році.

До основних принципів віднесено:

основний обов'язок фармацевта – піклуватися про благополуччя і добробут кожного пацієнта;

фармацевт покликаний однаково виявляти відданість кожному пацієнту;

фармацевт повинен поважати право особистості на свободу вибору виду лікування;

фармацевт поважає і гарантує право особистості на конфіденційність;

організація роботи фармацевтів базується на співпраці з колегами та іншими фахівцями та повазі до їхніх професійних якостей і системи цінностей;

у професійних взаєминах фармацевт поводить себе відкрито і чесно;

фармацевт присвячує свою професійну діяльність служінню потребам людини, спільноті і суспільству;

фахівець фармації зобов'язаний підтримувати та розвивати необхідний рівень професійних знань і навичок;

фармацевт забезпечує безперервність обслуговування у випадку виникнення трудових спорів, закриття аптеки чи конфліктів з особистими моральними переконаннями [11, с. 43–44].

Виходячи з важливості деонтологічних проблем та необхідності цілеспрямованого формування деонтологічної культури майбутніх фармацевтів у примірній програмі навчальної підготовки фахівців другого (магістерського) рівня вищої освіти освітньої кваліфікації «Магістр фармації» галузі знань 22 «Охорона здоров'я» спеціальності 226 «Фармація» з дисципліни «Етика і деонтологія у фармації», за якою здобувають освіту студенти у вищих медичних навчальних закладах України, окреслено основну мету і завдання цієї навчальної дисципліни:

формування в майбутніх фахівців системи знань з моралі, фармацевтичної етики, біоетики та фармацевтичної деонтології для подальшого належного виконання професійних обов'язків фахівцями фармації;

засвоєння студентами сутності основних понять моралі, фармацевтичної етики, біоетики та фармацевтичної деонтології, набуття вмінь з використання

базових інструментів успішного спілкування та взаємодії, вирішення моральних та комунікативних проблем, пов'язаних з практичною діяльністю фармацевтичного працівника.

З метою врахування різних аспектів у формуванні фармацевтичної культури майбутніх провізорів у вивченні цієї дисципліни особлива увага приділяється таким питанням:

професійна етика фармацевтичних працівників, що спрямовується на виховання морально-етичних цінностей студентів (чесності, милосердя, совісності, відповідальності за доручену справу та ін.);

професійна моральність фармацевтичних працівників – для ознайомлення студентів з негативними випадками деетизації та дегуманізації в сучасній медицині, комерційним характером роботи аптечних закладів, випадками надходження на фармацевтичний ринок неякісних та фальсифікованих лікарських засобів та ін.;

основи професійної комунікації, опанування якими дає змогу студентам засвоїти алгоритм спілкування фармацевтів/провізорів із покупцем в аптеці, з колегами, з іншими медичними працівниками, що є основою їхньої комунікативної культури;

морально-психологічний клімат в колективі – для опанування основами корпоративної культури;

етичні, біоетичні та деонтологічні основи взаємодії суб'єктів на фармацевтичному ринку – з метою формування етичних норм і культури підприємництва у фармацевтичних організаціях;

етика ділових відносин – для набуття навичок мовної та психологічної культури ділового спілкування;

вивчення прав та відповідальності фармацевтичного працівника для підготовки студентів до належного виконання службових обов'язків [16].

Комплексний підхід до вивчення різних аспектів деонтології у фармації передбачає формування правової, комунікативної, корпоративної, підприємницької, мовної та психологічної культури ділового спілкування та ін.,

що сприятиме досягненню студентами високого рівня сформованості деонтологічної культури.

Висновки дослідження. Отже, формування деонтологічної культури майбутніх фармацевтів передбачає цілеспрямоване опанування студентами поняттєво-термінологічним масивом з дисципліни «Етика і деонтологія у фармації», набуття вмінь і навичок організації міжособистісних взаємин на різних рівнях (з пацієнтами, медичним персоналом, колегами та ін.) з дотриманням норм культури спілкування, усвідомлення і прийняття основних моральних цінностей і їх використання у майбутній професійній діяльності.

Перспективи подальших розвідок у даному напрямку вбачаємо у розробці спеціальних комплексних методик, які можуть використовуватися у навчальних тренінгах з формування деонтологічної культури майбутніх фахівців медичної галузі.

Список використаної літератури

1. Спиця Н. В. Деонтологія в медицині : навч.-метод. посіб. для студ. II курсу мед. і фарм. ф-тів / Н. В. Спиця. – Запоріжжя : ЗДМУ, 2017. – 60 с.
2. Етичний кодекс фармацевтичних працівників України. – Х. : НФаУ: Золоті сторінки, 2010. – 16 с.
3. Гудзенко А. В. Вітчизняний ринок багатокомпонентних лікарських засобів рослинного походження: аналіз стану, структура та перспективи розвитку / А. В. Гудзенко, О. О. Цуркан, Т. В. Ковальчук // Фармацевтичний журнал. – 2012. – № 1. – С. 8–12.
4. Баула О. П. Забезпечення якості лікарських засобів рослинного походження: стан та перспективи / О. П. Баула, Т. М. Деркач // Фармацевтичний часопис. – 2017. – № 2. – С. 79–86.
5. Настанова СТ-Н МОЗУ 42-4.0:2016 Лікарські засоби. Належна виробнича практика – К. : МОЗ України. – 2016. – 335 с.
6. Настанова СТ-Н МОЗУ 42-5.1:2011 Лікарські засоби. Належна практика зберігання – К. : МОЗ України. – 2011. – 19 с.
7. Настанова СТ-Н МОЗУ 42-5.0:2014 Лікарські засоби. Належна практика дистрибуції – К. : МОЗ України. – 2014. – 41 с.
8. Изменение подходов к нормированию содержания тяжелых металлов в лекарственном растительном сырье и лекарственных растительных препаратах

(обзор) / Н. Е. Кузьмина, В. М. Щукин, Е. Ю. Северинова [и др.] // Хим.-фармац. журн. – 2015. – Т. 49, № 7. – С. 52–56.

9. Знание профессиональной этики и деонтологии – составляющая успеха в деятельности провизора // З. Н. Мнушко, З. Р. Сафиулина, И. В. Пестун, И. Л. Оккерт // Провизор. – 2011. – № 6. – С. 30–35.

10. Новая философская энциклопедия [Электронный ресурс]. – Режим дост. : http://platona.net/board/novaja_filosofskaja_ehnciklopedija/deontologija_ili_nauka_o_mora_li/3-1-0-2327

11. Фармацевтическая этика и деонтология : тексты лекций / З. Н. Мнушко, Н. М. Дихтярева, Н. В. Чернобровая, С. В. Хименко. – Х. : НФаУ : Золотые страницы, 2002. – 88 с.

12. Мельничук І. М. Особливості формування деонтологічної компетентності у професійній підготовці майбутніх бакалаврів сестринської справи / І. М. Мельничук, І. Л. Стасюк // Молодий вчений. – 2017. – №3 (43). – С. 90–93.

13. Спіріна Т. П. Деонтологічна культура як необхідна складова професійної діяльності соціальних працівників [Електронний ресурс] / Т. П. Спіріна // Матеріали XII Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. (30–31 берез., 2015 р.). – Режим доступу : <http://conferences.neasmo.org.ua/uk/art/1748>

14. Деонтология в медицине : в 2 т. / под общ. ред. Б. В. Петровского. – М. : Медицина, 1988. – Т. 1. – 350 с.

15. Деонтология в медицине : в 2 т. / под общ. ред. Б. В. Петровского. – М. : Медицина, 1988. – Т. 2. – 414 с.

16. Етика і деонтологія у фармації : примірні програми навчальної підготовки фахівців другого (магістерського) рівня вищої освіти кваліфікації освітньої «Магістр фармації» галузі знань 22 «Охорона здоров'я» спеціальності 226 «Фармація». – Київ, 2016. – 17 с.

Мельничук І. Формирование деонтологической культуры будущих фармацевтов в медицинском Вузе

Формирование деонтологической культуры будущих фармацевтов базируется на освоении студентами основ фармацевтической деонтологии. Это направление медицинской деонтологии изучает нормы поведения провизора, направлено на максимальное повышение эффективности медикаментозной терапии и создание благоприятного климата в профессиональном взаимодействии с пациентом, врачом, коллегами по работе. Овладение фармацевтической деонтологией на уровне интериоризации основных принципов, требований и правил поведения провизора свидетельствует о сформированности у него деонтологической культуры.

Ключевые слова: фармакология, фармацевты, подготовка, этика, деонтология, деонтологическая культура.

Melnychuk I. Formation of Future Pharmacists' Deontological Culture in Higher Medical Educational Institution

Compliance of pharmacy ethical, bioethical and deontological principles and norms that promote the proper performance of professional duties during practical activities by pharmacy professionals shows the formation of their deontological culture. The Ethical Code of Pharmaceutical Workers of Ukraine is the fundamental source for the formation of the deontological culture of future specialists in pharmacy.

From the middle of the twentieth century, deontology began to be considered within the framework of professional ethics, which combines the moral and ethical culture of a specialist, the rules of conduct and the nature of the professional interaction of all its participants, the beauty of the manifestation of these norms, their form in professional activities.

Scholars note that the origins of pharmaceutical ethics and deontology formation are inextricably linked to medical ethics and deontology, because at a certain stage the functions of treatment and drugs preparation were inseparable.

The formation of the deontological culture of future pharmacists is based on the mastery of the students of pharmaceutical deontology basics. This area of medical deontology examines the rules of conduct of the pharmacist, which are aimed at maximizing the effectiveness of drug therapy and creating a favorable climate in the professional interaction with the patient, doctor, colleagues. The control of pharmaceutical deontology at the level of internalization of the basic requirements and rules of conduct of the pharmacist will testify to the formation of his deontological culture, which will ensure the performance of his professional duties at the level of his conscience, honor and dignity, which is an indicator of high civil responsibility.

The formation of a pharmacists' deontological culture shows that they adhere to the basic principles that define the responsibilities of pharmaceutical workers.

Proceeding from the importance of deontological problems and the need for the purposeful formation of a deontological culture of future pharmacists in an exemplary educational training program for specialists in the educational qualification "Master of Pharmacy" in the field of knowledge 22 "Health" of the specialty 226 "Pharmacy" on discipline "Ethics and deontology in pharmacy", for students who are educated in higher educational institutions of Ukraine, outline the main goal and objectives of this discipline.

Consequently, the formation of the deontological culture of future pharmacists involves the purposeful mastery of students by the conceptual-terminological array from the discipline "Ethics and deontology in pharmacy", acquisition of skills and skills in the organization of interpersonal relationships at different levels (with patients, medical staff, colleagues, etc.), observing norms, the culture of communication, awareness and acceptance of basic moral values and their use in future professional activities.

Key words: *pharmacy, pharmacists, training, ethics, deontology, deontological culture.*